

UDK 811.163.42'373

811.163.42'374

Prethodno priopćenje

Rukopis primljen 1. XI. 2019.

Prihvaćen za tisak 25. VIII. 2020.

doi.org/10.31724/rihjj.46.2.6

Teodora Fonović Cvijanović

Blaženka Martinović

Vanessa Vitković Marčeta

Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli

Ulica Ivana Matatića Ronjgova 1, HR-52100 Pula

tfonov@unipu.hr

bmartino@unipu.hr

vvitkov@unipu.hr

BOG U LEKSIKOGRAFSKOJ MREŽI

Suvremena hrvatska leksikografija plodna je i raznovrsna, no postoje dvojbe koje se preslikavaju iz izdanja u izdanje (što je, dijelom, neizbježno u otvorenome sustavu kao što je leksik). Leksikografske dvojbe množe se i novima kad se leksik izmjesti u novi medij, u e-rječnik ili mrežni rječnik (primjerice otvara se pitanje korpusne utemeljenosti te ozvučivanja leksičkih jedinica ili audiorječnika). U ovome se radu suvremene dvojbe opimjeruju leksičkim jedinicama sa sastavnicom „bog” jer donose cijelu paletu otvorenih pitanja, naime dotičemo se pravopisne (*kako bog/Bog zapovijeda*), gramatičke (npr. *bog* kao imenica i kao uzvik), leksičke (*žali Bože / žalibože*) i prozodijske (*bogtepitaj* ili *bogtepitaj*) norme. Dakle, iako je riječ o dvojbama koje se zasigurno odnose na opsežniji korpus (kao što je pitanje gramatikalizacije, pragmatike oblika, (de)onimizacije i frazeologizacije), sužava se pogled na jednu tvorbenu porodicu koji ipak analogijom može iznjedriti općenitija rješenja. Nudi se i primjer mogućega zvučnog zapisa u budućim mrežnim rječnicima te se preispituje korpusna utemeljenost sadašnjih leksikografskih rješenja.

1. Uvod

Brojne nedoumice u leksikografiji mogu se uočiti komparativnom analizom različitih leksikografskih djela i njihovih rješenja, a većina se njih preslikava i na mrežna i e-izdanja. U radu se polazi od otvorenih pitanja jedne tvorbene porodi-

ce i (frazеološkoga, leksičkoga) gnijezda – one sa sastavnicom *bog* – zbog vrlo bogate raslojenosti, naime u rječnicima je tako potvrđeno oko 200 natuknica te 190¹ sveza riječi. Probrane su se natuknice iz suvremenih rječnika komparativno analizirale te su se promotrile kroz prizmu jezičnih razina i planova (koji se u natuknici isprepleću), a strani su e-priručnici i (o)zvuč(e)ni e-izvori (govorni korpusi, audiorječnici, sintetizatori govora) omogućili uvid u suvremene tendencije i audiosegment mrežnoga rječnika, koji za hrvatski jezik još nije dostupan.

Već kod natuknice *bog* uvidjela su se brojna otvorena pitanja: broj natuknica (povezan s raspadom polisemije), gramatikalizacija i leksikalizacija (od sveza riječi do priloga, uzvika i čestica), pragmatika oblika, (de)onimizacija i frazeologizacija, utemeljenost u korpusu, naglasne dvojbe i naglasna tipologija i sl. Dvojbe su, dakle, na pravopisnome i pravogovornome planu te na gramatičkoj, tvorbenoj i leksičko-semantičkoj razini. Cilj je odgonetnuti koliko mrežno izdanje otvara prostora za rješavanje izlistanih dvojba.

Polazi se od komparativne analize suvremenih tiskanih i e-izdanja rječnika hrvatskoga jezika te se zagleda u strana mrežna i e-izdanja. Mrežni korpusi hrvatskoga jezika (*Hrvatska jezična riznica* i *Hrvatski mrežni korpus*) poslužili su u bistranju stanja u uporabi, ondje gdje ni priručnici nisu usuglašeni, s tendencijom oslikavanja stanja u uzusu.

2. Obrada natuknice *bog* u suvremenim hrvatskim jednojezičnim rječnicima

Suvremeni rječnici hrvatskoga jezika imaju jednu natuknicu za leksem *bog/Bog*, no strukturiranu na različite načine. S obzirom na to da su definicije različite, gdje gdje su natuknice već razdvojene (primjerice u *Hrvatskome obiteljskom leksikonu*).² Budući da se o leksiku može govoriti kao o najprozirnijemu (ili najkonkretnijemu), najotvorenijemu i društveno najdiferentnijemu dijelu jezičnoga sustava (Samarđžija 2002: 12), leksikografska je uspostava kriterijalnosti (Zgusta 1991: 34) ključni element koji krajnjemu korisniku olakšava uporabu.

¹ U analizi je obrađeno oko 100 sveza riječi; izostavljene su sintagme vjerske naravi jer nema nedoumica o prenesenome značenju.

² U stranim izdanjima to također pronalazimo, primjerice *Cambridge Dictionary* odvaja natuknicu *god/God*, no *Oxford Dictionary* ne odvaja, donosi velikim slovom lemu *God*, a polisemno objašnjava i značenja kad se piše malim početnim slovom.

Pravopisi hrvatskoga jezika također se dotiču toga pitanja³; primjerice HP pojam pisan velikim početnim slovom opisuje ovako: „u kršćanstvu stvoritelj svijeta”, a malim kao „nadnaravno i sveto biće koje štiju pripadnici različitih religija” (HP 2013: 175), u BFM-u (2000: 171) i BM-u (2010: 146) *Bog* je „osobno ime božanstva”, a *bog* „opći pojam”. S time su u skladu i objašnjenja u MH-u (2008: 121) i AS-u (2001: 94).

Lema je u rječnicima gdje gdje pisana malim početnim slovom: u RHJ-LZ-u, VRH-u, ŠRHJ-u i AŠR-u, dok je u AR-u, AVR-u i u HER-u lema pisana velikim početnim slovom, ali je u AVR-u i HER-u u zagradi dodana inačica pisana malim početnim slovom. Tako postavljena natuknica otvara dvojbe korisnicima na primjerima sveza riječi koje se u natuknici prikazuju samo znakom ~ (da bi se štedio prostor tiskanoga izdanja), što je vidljivo, primjerice, u AR-u. HER je tomu doskočio navođenjem punoga lika (*Bog/Božji*) ondje gdje se želi istaknuti pravopisna razlika (primjerice ~*a ovčica*, ali *Božja providnost*), a RHJ-LZ dodavanjem velikoga slova ispred tilde (*vjerovati u B~a*).

Različita su rješenja za definicije u suvremenim hrvatskim jednojezičnim rječnicima:

AR: Bôg 1. *rel. a.* stvoritelj ukupnog i materijalnog i duhovnog svijeta **b.** gospodar prirode ili dijela prirode i dijela duhovnog svijeta (Perun, Mars) 2. *pren. razg.* moćna osoba, sila, vlast [- *i batina*] ...; ~! *fam.* pozdrav u odlasku, dolasku i susretu među vršnjacima i onima koji se jedno drugome obraćaju na „ti“.

AŠR: bôg m <N mn bôgovi> 1. *rel. a.* (Bog) stvoritelj ukupnog materijalnog i duhovnog svijeta kod židova i kršćana; Gospodin **b.** gospodar prirode ili dijela prirode i dijela duhovnog svijeta (Perun, Mars) 2. *pren. razg.* moćna osoba, sila, vlast [- *i batina*]

HER: Bôg (bôg) ... 1. *rel. a.* stvoritelj ukupnog i materijalnog i duhovnog svijeta **b.** gospodar prirode ili dijela prirode i dijela duhovnog svijeta (Perun, Mars) 2. *pren. razg.* moćna osoba, sila, vlast [- *i batina*] ...

RHJ-LZ: bôg 1. pogansko nadnaravno biće koje upravlja nekim prirodnim silama; božanstvo:

~ *Perun*, ~ *rata*, ~ *ljubavi*, ~*ovi s Olimpa* 2. **pren a)** moćnik: *tamo je on ~ b)*

³ Kratice su objašnjene na kraju rada u Izvorima.

obožavana osoba: *vidjeti ~a u kome* – **Bôg kršč** nadnaravno biće koje je stvorilo svijet i sve što postoji materijalno i duhovno te vlada svime: *vjerovati u B~a; moliti se B~u; B~ će nam pomoći*

ŠRHJ: bôg 1. nadnaravno nevidljivo i sveto biće u koje vjeruju i koje štiju pripadnici različitih religija; 2. <jd.> *rel.* (Bôg) u kršćanstvu jedinstveno vječno biće, stvoritelj svijeta i otac Isusa Krista [vjerovati u Boga]; *sin.* Gospod, Stvoritelj, Svevišnji, Svemogući, Tvorac

VRH: bog

A. 1. <i mn> u politeizmu nadnaravno nevidljivo sveto biće u koje vjeruju i koje štiju pripadnici različitih religija; nadnaravna bića koja imaju posebne utjecaje na čovjeka; 2. <jd> (Bôg) *REL* u kršćanstvu jedinstveno vječno biće, stvoritelj svijeta i otac Isusa Krista (Sina); 3. *PREN* a. moćna osoba, sila, vlast; b. obožavana osoba

B. RAZG u različitim svezama

bok²

usk (bök) *FAM* pozdrav u prijateljskom pozdravljanju; *PROŠ* u svezi: **i bok!**

Usporednom analizom može se vidjeti da u rječnicima nije ustaljeno izdvajati uzvik *bok/bog* u novu lemu⁴ iako je leksikografska praksa takva da druga vrsta riječi zahtijeva zasebnu natuknicu. Većina priručnika i ne uzima u obzir da postoji kao uzvik, tek VRH kao *usklik* donosi obezvučenu inačicu *bok* zasebno kao „pozdrav u prijateljskom pozdravljanju”.

Definicija *Boga* kod monoteizma u većini slučajeva spominje samo kršćanstvo, u AŠR-u i židove, ali muslimansku vjeru ne, te bi u natuknicama trebalo obratiti pozornost i na ostale monoteističke religije, kako to, primjerice, čini *Hrvatski obiteljski leksikon* (Bog – lat. Deus, grč. Theos, hebr. Jahve, arap. Allah, vrhovno biće, stvoritelj i uzdržavatelj svemira). Štoviše u uporabi to i nije neuobičajeno, primjerice u *Hrvatskoj enciklopediji LZMK-a*: „Židovska se vjera shvaća kao savez Boga s patrijarsima i njihovim potomcima, koje je Bog izabrao kako bi širili njegovo štovanje među narodima, a za djecu Izraelovu taj savez znači obvezu vjernosti Bogu i Zakonu (Tori).” U stranim je rječnicima uobičajeno

⁴ Ovu smo pojavu osvjedočili u jednome stranom rječniku, ovoga puta talijanskoga jezika (*Grande dizionario italiano – Hoepli*).

jen opis koji zaokružuje monoteističke religije (*God – in Christianity and other monotheistic religions* (Oxford); *God – in Christian, Jewish and Muslim belief* (Cambridge)). Naznaka se toga šireg značenja nalazi tek u odrednici *rel.* naspram *kršć.* u navedenim rječnicima te u pravopisima koji pisanje velikoga slova u riječi *Bog* pojašnjavaju kao „osobno ime božanstva” naspram pravopisa koji ga pojašnjava ovako: „u kršćanstvu stvoritelj svijeta”. Na tragu širega značenja, koje je zasigurno potrebno u uporabi, i ovaj je citat iz zapisa Ivana Meštrovića: „... nijedna prava religija ne zaostaje za drugom religijom i svaka je od njih samo različita riječ jedne te iste vjere, s istim ciljem i s istom težnjom k Bogu kao najvišoj mudrosti i najvišem skladu.” (Ivan Meštrović, 1926., izložba „Otisci duše”, Pula, 2019.).

Zbog razlike u značenju koju prati pravopisno pravilo pisanja velikoga i maloga slova imenice *Bog* i *bog* trebale bi biti zasebne leme, a jednako tako i konverzijski par *bog – im.* i *bog – uzv.* jer su u pitanju druge vrste riječi (Tafra 2005: 111). Raščlamba natuknice u mrežnim izdanjima rječnika sasvim je opravdana i može ići u ovome smjeru:

Bôg – im., sing. t., rel. (monoteizam, ime božanstva)

Papa Franjo: Teorije evolucije i Velikog praska su u pravu, Bog nije čarobnjak.

bôg – im. (moc. p. božica)

1. rel. opći pojam

Grci su imali vrhovnoga boga Peruna.

U panteističkim je religijama bog ili božanstvo u svemu kao kozmički duhovni zakon.

2. pren. značenje

Mandžukić je nogometni bog.

*bog*⁵ – uzv. *Bog!*; *Neću, i bog!*

bok – uzv. reg. *Bok!*, usp. *bog*

Sljedeća dvojba koja se nameće jest raspoređivanje sveza i frazema u natuknice, s obzirom na pisanje velikoga i maloga slova. Opći bi napatuk bio ovaj: ondje gdje je čvrsta veza s konkretnom monoteističkom religijom i gdje kontekst na-

⁵ Kod uzvika ne bi trebalo bilježiti naglaske jer se oni ostvaruju rečeničnom intonacijom.

laže konkretizaciju, piše se velikim slovom, a u ostalim slučajevima malim početnim slovom, pa to onda vrijedi i za sveze riječi. Kako se svezama pristupa u rječnicima i u uporabi, komparativno se analizira u sljedećemu poglavlju.

Gramatičke odrednice u natuknicama navode i podatke o paradigmatškome naglasku i upravo su te odrednice bile najviše zakidane u tiskanim izdanjima rječnika, jer je ograničenost prostorom priječila donošenje cijele paradigme promjenljivih vrsta riječi. Opće je načelo da se navode oni oblici u kojima se bilježi kakva morf(on)ološka promjena, a naglasni se podatci počesto donose nesustavno. U leksikografiji se uobičajilo da se navodi G jd. imenica ako dolazi do promjene mjesta, tona ili trajanja naglaska, a ako se ne navodi G jd., tada je jedninska paradigma naglasno jednaka N jd. (uz posebnosti pojedinih padeža, primjerice V jd. ili L jd. jednosložnica m. r. za neživo). Ako se donese N mn., tada se množinska paradigma ujednačuje upravo s N mn. (izuzimajući počesto G mn., koji podliježe općeparadigmatškomu pravilu, no rječnici ga i bilježe). Takvo pojednostavnjeno prikazivanje naglasnih podataka u rječnicima zasigurno je bila najveća manjkavost tiskanih izdanja, naime očekivalo se da korisnici poznaju ta pravila, da poznaju i ostala pravila općeparadigmatškoga naglaska i dužina (primjerice da je dug nastavak imenica e-vrste u GI jd., da u V jd. preteže čelni, kratkosilazni naglasak, da DLI mn. imenica koje u G mn. imaju primjerice *-ī* ili *-ijū* također imaju uzlazni ton te da se naglasak tad ne ravna prema N mn. i sl.). Mrežna izdanja rječnika više neće biti ograničena prostorom, pa se otvara mjesto za cijele paradigme koje nose potpune (ozvučene) morf(on)ološke i naglasne podatke.

Nesustavne prikaze oblika u gramatičkoj odrednici natuknice pokazuje i natuknica *bog* (usp. tablicu 1.), što je dijelom i posljedica vrste rječnika (preskriptivni i školski detaljnije bi trebali pristupiti oblicima).

Tablica 1. Gramatička odrednica natuknice *bog*

AR	AŠR	HER	RHJ-LZ	VRH	ŠRHJ
Bôg; <i>vok. jd</i> Bôže, <i>nom. mn</i> bôgovi/ bôzi	bôg; N <i>mn</i> bôgovi	Bôg (bôg); V Bôže, N <i>mn</i> bôgovi/ bôzi	bôg; G bôga, mn bôzi, bôgovi, G bôgōvā	bôg; G bôga, V bôže; <i>mn</i> N bôgovi/bôzi, G bôgōvā/bôgā	bôg; G bôga, V bôže; <i>mn.</i> N bôgovi/bôzi, G bôgōvā/bôgā

Noviji rječnici (skloniji preskripciji) navode nešto više oblika u gramatičkoj odrednici natuknice, no češće je uzrok morfonološki nego naglasni. Nedovoljno gramatičkih oblika u gramatičkoj odrednici natuknice korisnicima otežava sluzenje priručnikom, primjerice u AŠR-u ne navode se oblici u jednini, a u HER-u u jedninskoj se paradigmi donosi samo V *jd.* (jer je morfonološki relevantan, naglasno je očekivan čelni naglasak), pa može navesti na zaključak da je u ostatku jedninske paradigme naglasak nepromjenljiv (jer nije prikazan G *jd.*). Budući da nema ortoepskoga priručnika, govornici naglasne podatke provjeravaju u jednojezičnicima, pa bi sustavnost u donošenju određenih oblika bila vrlo važna i potrebna.

Različiti naglasci u rječnicima u istim oblicima (*bôgovi* i *bôgovi*)⁶ nisu neuobičajeni, naime naglasna tipologija nije statična veličina, određene naglasne tipove/ podtipove pokriva korpus koji se seli iz podtipa u podtip. Buduća izdanja trebaju imati u vidu dinamičnost naglasnih pojava, pa su dublete sasvim očekivane (izuzimljući nesustavnosti kao što je u primjeru G *mn.* *bôgā*), posebice u svojoj funkcionalnostilskoj raslojenosti (koja je zasad samo na razini morfologije – i ne samo u dijafazijskoj nego i u dijakronijskoj raslojenosti: *bogovi* i *bozi*, a ne i na ortoepske planu).

⁶ Današnje je stanje ortoepske stvarnosti takvo da su se (školorani) govornici polarizirali na one koji imaju dominantan udarni (dinamički) naglasni sustav i oni koji imaju dominantan visinski (tonski) naglasni sustav. Perceptivno razlikovanje kratkouzlaznoga i kratkosilaznoga naglasaka i (ne)produkcija tih naglasaka ne pridonosi „dojmu” i stavu da je izgovor standardan ili da je prestižan. Stav govornika o neutralnosti izgovora oblikuje prije svega mjesto naglasaka i trajanje sloga.

3. Gramatikalizacija i frazeologizacija na primjerima sveza riječi sa sastavnicom *bog*

Komparativnom analizom priručnika hrvatskoga jezika otvaraju se brojna pitanja o primjerima iz tvorbene porodice i (frazeološkoga, leksičkoga) gnijezda sa sastavnicom *bog*. Neujednačenosti koje su osvjedočene (osim pisanja velikoga ili maloga početnog slova, tj. (de)onimizacije) povezane su i s pitanjima gramatikalizacije (od sveza do priloga, uzvika i čestica), pragmatike oblika i frazeologizacije. Od dvjestotinjak natuknica te otprilike 110 sveza riječi tabličnim će se prikazima izložiti one koje se u priručnicima i u mrežnim korpusima najviše razlikuju. Razlike su ponajprije pravogovorne i pravopisne naravi (jedno i drugo se isprepleće, gramatikalizacija se postiže sastavljenim pisanjem riječi), zatim pragmatičke naravi (jer se kontekst nameće presudnim), a manjim dijelom morfo(no)loške naravi ((ne)provođenjem glasovnih promjena). Slijede primjeri s najviše dvojba u korpusu:

Tablica 2. Sveze i prilozi *bog zna što / bogznašto*

primjer	<i>bog zna što</i>	<i>bogzna što</i> ⁷	<i>bogznašto</i>	ostalo: <i>Bog zna što / Bogzna što / Bogznašto / bog-zna-što / Bog-zna-što</i>
priručnik	F-IHJJ	F-IHJJ; MH; AS; HJP	VRH; AR; HER; HJP	–
korpus:				
HJR	28	87	20	29 / – / 1 4 / –
HMK	868	556	389	577 / 11 / 1 44 / 6

U tome je primjeru vidljivo da je upravo kod navođenja sveza/frazema otvoreno pitanje srastanja pojedinih sastavnica te da je u mrežnim korpusima nezanemarliv broj (različitih) primjera koji se ne spominju (često s razlogom) ni u jednome priručniku. Iz tekstova koji donose navedene primjere vidljivo je da je oprav-

⁷ Ovdje se razlikuje prilog *bogzna* (kao poštapalica u značenju „ne zna se“) uz zamjenicu od sveze *bogznašto*, koja je gdje gdje u uporabi bilježi kao *bogzna što*, što je ovdje slučaj.

dano nesastavljeno pisanje u slobodnim svezama (*Recimo samo da Bog zna što je za čovjeka dobro.*) i onda kad je prilog *bogzna* uz druge priloge ili zamjenice koje se dalje i dekliniraju (*Bogzna kako je došao.*; *Tvoja tvrdnja i nije bogzna kakva.*; *Bogzna što je meni bilo kad sam to napravila.*; *Revolucije smo probali i nisu bile bogzna čemu.*; *Bogzna čime bih se u životu bavio.*) ili uz zamjenički pridjev (*Sam Bog zna što je htjela.*), no tad nije riječ o svezi *bog zna što* nego o svezi *bog zna*. Ondje gdje je došlo do poopćavanja značenja gramatikalizacijom nastao je prilog (*Priča nije bogznašto.*), iz gramatičkih i pragmatičkih razloga, a sve ostale inačice plod su nesnalaženja u pravopisnim pravilima, tvorbi riječi i u procesu leksikalizacije. Da i izgovor sudjeluje u pravopisnim dvojbama, može se iščitati iz primjera *bogzna što* gdje se bjelinom upućuje na to da je riječ o dvama naglascima (tj. o sekundarnome naglasku) ili rečeničnome naglasku. Kad bi priručnici bilježili silazni ton nepočasnoga sloga u određenim i jasno preciziranim slučajevima (kao što bi bio i ovaj: *bogznaštò*, te će se dalje ponavljati i u drugim primjerima iz tablica koje slijede), isticanje zadnjega sloga ne bi se naznačivalo bjelinom (u korpusu su brojni primjeri poput: *Nije ovo bogzna što.*; *Ni mediji nisu bogzna što kvalitetniji.*; *Hrana nije bogzna što, ali pizze se peku u krušnoj peći.* i sl., a za bjelinom nije bilo potrebe).

Vrlo je slična situacija s primjerima *bog zna kako* / *bogzna kako* / *bogznakako* (v. tablicu 3.).

Tablica 3. Sveze i prilozi *bog zna kako* / *bogznakako*

primjer	<i>bog zna kako</i>	<i>bogzna kako</i>	<i>bogznakako</i>	ostalo: <i>Bog zna kako</i> <i>bog-zna-kako</i> / <i>Bog-zna-kako</i> / <i>Bogzna kako</i>
priručnik	F-IHJJ	F-IHJJ; MH; AS	VRH; AR; HER; HJP	–
korpus:				
HJR	13	64	64	29 3 / – / –
HMK	292	268	154	177 17 / 4 / 3

Iz tablice je vidljivo da je za priručnike pitanje deonimizacije razriješeno, no u praksi još uvijek nije. Kontekst nameće uporabu velikoga ili maloga slova i (ne)

sastavljenoga pisanja. Tu nema triju slučajeva u kojima bi se razlikovala sveza riječi od slobodne sveze te unutar sveze riječi slučajevi kad je riječ o vlastitom imenu ili općem značenju. Riječi koje nisu u svezi mogu se lako odgonetnuti iz sintakse (*Važno je razumjeti da Bog zna kako će te izvesti iz nevolje.; Bog zna kako nam je, zna naše potrebe.; Samo dragi Bog zna kako joj je.*). Specifična je sveza *bog zna* iza zamjeničkoga pridjeva u kojoj je opravdano i pisanje velikoga slova (*Sam Bog zna kako sam to preživjela.*), no tada je riječ o svezi *bog zna* uz zamjenice ili priloge, a ne o svezi *bog zna kako*. Sveza riječi koja sadržava vlastito ime u ostalim slučajevima proširena je u uporabi, no pravopisno i gramatički nije opravdana, naime sveza je riječi gramatikalizirana jer sadržava opće značenje kao posljedicu deonimizacije (*Pregovarao sam za sebe i nisam bio bog-znakako uspješan.; Interijer nije bogznakako sređen.*). Gramatikalizacija sveze u prilog (*bogznakako*) ovdje je trebala biti olakšana time što uzlazni naglasak zadnje riječi u svezi (*kàko*) ne dovodi autore priručnika do potrebe za (suvišnom) metatonijom i metataksom, a govornicima i dalje omogućava isticanje zadnje osnove/leksema (čime postaje suvišnim i pisanje *bogzna kako*, primjerice iz korpusa: *I ne izgledaju bogzna kako.; Hrvati i nisu bogzna kako duhovit narod.*).

Primjer *bog bogova* (tablica 4.) rjeđi je i u priručnicima i u istraživanim korpusima, no pokazuje kako je proces gramatikalizacije nezavršen, njemu se teži (gdjegdje se pronađe *bog-bogova, bogbogova*), a izgovor s jednim naglaskom upravo ga i podupire. Pisanje malim početnim slovom u svezi nije uputno jer je došlo do deonimizacije.

Tablica 4. Sveza *bog bogova*

primjer	<i>Bog bogova</i>	<i>bog bogova</i>	<i>bog-bogova</i>	<i>bogbogova</i>
priručnik	RHJ-LZ	F-IHJJ; HFR; VRH	MH	–
korpus:				
HJR	–	4	1	–
HMK	12	75	3	3

U tablici 5. pokazuju se dosad spomenute neujednačenosti, no dodatno se skreće pozornost i na morfonološku dvojbu koja je poduprta deonimizacijom i gramatikalizacijom, a tiče se provođenja jednačenja po zvučnosti unutar sraslice.

Tablica 5. Sveze i prilozi *bog te pitaj* / *bogtepitaj* / *boktepitaj*

primjer	<i>Bog te pitaj</i>	<i>bogtepitaj</i>	<i>boktepitaj</i>	<i>bog te pitaj</i>	ostalo: <i>Bog-te-pitaj</i> / <i>bog-te-pitaj</i> / <i>bok te pitaj</i> / <i>Bogtepitaj</i>
priručnik	F-IHJJ; RHJ-LZ	F-IHJJ; VRH; HP-IHJJ; MH; AR; HER; HJP	HP; B(F)M	B(F)M	–
korpus:					
HJR	–	10	1	6	2 / 2 / 2 / –
HMK	80	167	52	179	4 / 14 / 12 / 12

Srastanje sa sobom nosi i pitanje naglašivanja. Priručnici su još uvijek skloni vrlo upitnoj metatoniji (*bogtepitaj*), no uporaba čuva naglasak osnove/osnova (*bôktepitaj*, *boktepitaj*). Primjer *boktepitaj* pokazuje i deonimizaciju i gramatikalizaciju poduprtu pragmatikom, pa je jednačenje po zvučnosti sasvim opravdano.

Do gramatikalizacije nije došlo u uporabi u sljedećemu primjeru (v. tablicu 6.) iako bi bila sustavna i opravdana kao posljedica deonimizacije.

Tablica 6. Sveza *ko bog*

primjer	<i>ko bog</i>	<i>kobog</i>	<i>ko Bog</i>	<i>k'o bog</i>	<i>ko-Bog</i>
priručnik	F-IHJJ; ŠRHJ; MH; AR; HJP	AS; AR	VRH	HJP	
korpus:					
HJR	12	–	12	–	1
HMK	338	8	80	–	–

Sraslica *kobog* u AR-u nosi oznaku čestice, razgovorno obojene, ali s prenesenim naglaskom *kôbōg* (što nije bilo nužno uz oznaku razgovornoga lika). Čini se da upravo isticanje (uz rečenični naglasak) ili dvonaglasnost (uz sekundarni naglasak) priječi da se u uporabi sveza piše sastavljeno (naime u uporabi gramatikalizacijom ne dolazi nužno i do promjena na suprasegmentnoj razini). Tu se

ponovno pokazuje da je pravopisni plan razlikovniji u komunikaciji (*kao/ko Bog : kobog*) od pravogovornoga plana.⁸ Veliko slovo nije potrebno jer je deonimizacija završena.

Sljedeći primjer (u tablici 7.) pokazuje situaciju koja je jezično najtransparentnija: ondje gdje nije došlo do deonimizacije sveza riječi piše se rastavljeno, a ondje gdje je nastupilo poopćavanje otvoren je put gramatikalizaciji.

Tablica 7. Sveze i prilozi *ako Bog da / akobogda*

primjer	<i>ako Bog da</i>	<i>akobogda</i>	<i>ako bog da / akoBogda</i>
priručnik	F-IHJJ; HFR; VRH; AR; HJP	F-IHJJ; VRH; HP; MH; AR; HER; HJP	
korpus:			
HJR	123	6	28 / –
HMK	1688	118	368 / 31

Razlikovanje priloga (poštapalice) od sveze riječi u tome primjeru u priručnicima nije posve jasno razlučeno. Naime, ako promotrimo primjere u VRH-u: *Naći ćemo se opet, akobogda!* i *Sutra krećemo, ako Bog da!*, uočavamo da kontekst nije dovoljno razgraničen da bi se korisnicima naznačila razlika (uvjetovana kontekstom). Kontekst koji opravdava svezu riječi čest je u religijski obojenim tekstovima (*Vrlo često koristimo uzrečicu: „Ako Bog da...”, kao da pritom sugeriramo Bogu da naše želje nekako uklopi u svoju volju.*)⁹, ili u onih govornika kod kojih sveza riječi nije potpuno frazeologizirana (*Ako Bog da zdravlja, popodne ću u Sinj.; Obrana je bila vrhunska, a ako Bog da, ponovit ćemo to i u finalu.*). Primjeri iz korpusa ne pokazuju jasno razgraničenje korpusa u kojemu se pojavljuju, no analizom se pokazuje da je više prostora za uporabu priloga od sveze riječi (evo nekoliko primjera iz korpusa: *Nas je, međutim, zanimalo u kakvu će se akobogda moru Šibenčani sljedećega ljeta kupati., Bili su prije vas, a bit će, akobogda, i poslije vas.*). Analiza korpusa ograničena je na diskursne tipove koji nisu strogi prema normi jer je riječ o poštapalici, pa ni rješenja ne mogu biti poduprta samo čestotom uporabe.

⁸ Na primjeru prijedložno-padežnih izraza o naglasnim pomacima u proklizi koji su potaknuti semantičkim razlozima pisale su Matešić i Ramadanović (2017.)

⁹ Primjer je preuzet sa stranice s religijskim sadržajima (www.novizivot.net), pa je pisanje time uvjetovano.

U priložnoj funkciji *akobogda* pokazuje i ovo: metatonija naglasaka (zapisano *akòbògdā* ili, još uvijek nezapisano, *akobógdā*), koja inače nije živa naglasna mijena (silazni je ton izvan početnoga sloga u uzusu sasvim uobičajen nakon srastanja), govornicima pomaže u otklonu od konkretnoga značenja (*ako Bog da*).¹⁰ Primjer je to koji pokazuje da su metatonija i metataksa naglasaka u srslicama dobro prihvaćene kad su poduprte semantikom i pragmatikom.

Na koncu možemo zaključiti da u svezama ime ili posvojni pridjev najčešće gubi izravnu povezanost s vlastitim imenom. Rječnici hrvatskoga jezika nisu sustavno provodili deonimizaciju. Veliko se početno slovo danas preporučuje zadržati jedino u primjerima u kojima je još uvijek snažna veza s izvorom iz kojega je izreka ili izraz, poput *otići Bogu na istinu* i *dok je Bog po Zemlji hodao*, (Blagus Bartolec 2014: 31) ili *otići (ići) Bogu na račun* (Fink 2001: 146), a tomu bismo mogli pridružiti zasigurno još koju svezu (primjerice *ako Bog da*) koja je uvjetovana kontekstom i koja je okazionalna. Zamjećujemo također da je gramatikalizacija vrlo snažan proces, no u uporabi počesto nezamijećen jer joj ortoepski plan (čuvanje naglasaka sveza riječi) priječi da se pravopisno ostvari brisanjem bjelina i srastanjem u tvorenicu.

4. Naglasne dvojbe

Suvremene naglasne dvojbe koje su temom svih suvremenih akcentoloških radova opimjeruju se i u leksičkim jedinicama sa sastavnicom „bog”. Već je upozoreno na dvostrukosti paradigmatičkih naglasaka u natuknici *bog* koja vodi do tipoloških dvostrukosti: *bôg – bôga – bôgovi* : *bôg – bôga – bôgovi*¹¹ koje su plod prepleta novijega i starijega stanja, (uzlaznoga) naglasaka novijega postanja i čuvanja starijega kratkosilaznoga naglasaka. U rječnicima bi se trebala naći oba lika, jednake normativne vrijednosti.

Prelazak riječi iz tipa u tip, često iz promjenljivoga u nepromjenljivi, također je živa pojava, pa priručnici bilježe ili jedno ili drugo, primjerice *bôgumil* (VRH,

¹⁰ Jednaka je pojava zabilježena i na primjerima srastanja prijedložnoga izraza, naime *nāvrijēme* je sasvim uobičajeno u govoru kad se želi istaknuti sastavljeno pisanje i priložno značenje (iako nije bilo potrebe za pomicanjem naglasaka: *na vrijēme*). Ortografija i ortoepija tu su u prepletu.

¹¹ Riječ je o podtipu promjene trajanja i/ili tona čiji korpus obasije šezdesetak imenica muškoga roda (*bog, boj, broj, brod, kraj, kroj, led, raj, rog, roj, znoj* itd.).

HJP) ili *bogùmil* (NHKJ) pripadaju nepromjenljivome tipu, a *bogùmīl* (ŠRHJ) promjenljivome (*bogumila*). Dvostrukosti ili trostrukosti naglasnoga lika nisu pojave koje se mogu ili trebaju izbjegavati, leksička je norma otvoren sustav, a na rječnicima je da zabilježe sve što je neutralno, pazeći na naglasnu paradigmu, na raslojavanje u uporabi ili semantičko diferenciranje (kakvo je nekada bilo primjerice za *pòbožnōst/pòbožnōst* : *pobòžnōst*, a danas je izbljednulo)¹².

Osim tipoloških dvojba pojavljuju se i općeparadigmatske, one koje se vežu uz pojedine oblike, u ovome slučaju za V jd. i G mn. imenica. Silazni je ton nepočetnoga sloga zabilježen ponegdje u gramatikama i rječnicima, no nesustavno, nešto dosljednije u priručniku NHKJ. Suvremena mrežna izdanja imat će dovoljno prostora da prikažu funkcionalnostilsko raslojavanje jezične stvarnosti, posebice u smjeru trodiobe na visoki, neutralni i niski varijetet izgovornoga standarda (Martinović 2018).

Tablica 8. Naglasne višestrukosti u paradigmi

	VRH	ŠRHJ	HJP	NHKJ
bogomoljac	bogomóljac (bogòmōljče; bogòmōljācā)	–	bogomóljac (bogòmōljče; bogòmōljācā)	bogomóljac (bògomōljče; bogomóljācā, bogòmōljācā, bogomóljācā)
jednobožac	jednobóžac (jèdnobōšče; jednòbōžācā)	jednobóžac (jèdnobōšče; jednòbōžācā)	jednòbožac	jednobóžac (jèdnobōšče; jednòbōžācā, jednòbōžācā, jednòbōžācā) i jednòbožac (jednòbošče; jednòbožācā)

Previranja u leksičkome naglasku ponajviše su zabilježena na korpusu tvorenica, a funkcionalna raslojenost najlakše se oslikava na primjeru složenica sa spojnikom. Rječnici u svojim uvodnim poglavljima naznačuju da su skloni „neutralnoj uporabi” pozivajući se na tzv. pomicanje naglasna ulijevo ili na neobilježavanje spojnika *-o-* naglaskom, kao što je slučaj u VRH-u (v. tablicu 9).

¹² Na razliku između *pòbožnōst* (svojstvo) i *pobòžnōst* (čin, primjerice *svibanjska pobožnost*) upozoravao je D. Brozović (1953: 79) osvrćući se na zenički govor.

Tablica 9. Naglasak tvorenica

	VRH	ŠRHJ	HJP	NHKJ
bogomoljka (moc. p.)	bogomóljka	–	bogòmōljka	bogòmōljka
bogomoljka	bogòmōljka	bogòmōljka	bogòmōljka	bogòmōljka
bogoslovka	bogoslōvka i bogòslōvka	–	bogòslōvka	–
bogobojaznost	bogobòjāznōst	bogobòjāznōst	bogobòjāznōst	bògobojāznōst
bogočašće	bògočāšće	–	bogòčāšće	bògočāšće i bogòčāšće
bogoslovlje	bògoslōvlje i bogòslōvlje	bogòslōvlje	bògoslōvlje	–
jednoboštvo	jednobóštvo	jednobóštvo	jednòboštvo	jednòboštvo i jednobóštvo

O pitanjima naglasne norme kod sraslica bilo je riječi u prethodnome poglavlju, naime suvremeni rječnici nisu skloni iznimkama unutar distribucijskih pravila. Silazni ton izvan početnoga sloga čest je u tvorenica koje u osnovi imaju silazni ton i izvan nje. Budući da je riječ počesto o poštapalicama, primjeri nisu zastupljeni u mnogim (normativnim) priručnicima, pa se naglasak tek naslućuje. Ono što ostaje dvojbenim jest izbjegavanje silaznoga tona u primjerima koji na segmentnoj razini, na gramatičkoj i leksičkoj razini nose oznaku razgovorno, a na suprasegmentnoj razini priručnici ih podvrgavaju normativnim i distribucijskim strogim pravilima (v. tablicu 10.).

Tablica 10. Naglasak sraslica¹³

	VRH	HJP	NHKJ
dozlaboga	dòzlaboga	dòzlaboga i dozlabòga	–
istinabog	ìstinabōg	ìstinabōg	ìstinabōg
bogtepitaj	bogtepítaj	bogtepítaj	–
akobogda	akòbōgdā	akòbōgdā	–
bogzna	bògzna	bògzna	–
bogznašto	bògznašto	bògznašto	–
bogznakako	bogznakàko	bogznakàko	–
bogdaj (uzv.)	bògdaj	Bog daj!	–

E-izdanja i mrežni rječnici mogu „popraviti” sadašnje dvojbe koje se prenose iz priručnika u priručnik te „ispraviti nepravdu” koja se nanijela naglasnoj normi i koja još nije opisivana i zapisivana u svojoj raslojenosti, a nije ni zvučno zapisana.

¹³ ŠRHJ ne donosi probrane primjere.

Mogući su različiti načini ozvučivanja.¹⁴ Ono što je zasigurno najrasprostranjenije jest sinteza govora na temelju teksta (TTS). Za hrvatski jezik često se upotrebljava programska sastavnica za sintezu govora AlfaNum (u hrvatskoj inačici stariji *Marica i Ivica* te noviji *Ivana*), no prirodnost sintetiziranoga govora nije postignuta (i uz ugrađene elemente prirodne intonacije), pa se čini tek kao prvi korak u ozvučivanju e-rječnika. Ono što jezicima nedostaje jesu audiorječnici koji su i ortoepski priručnici i koji mogu nastajati ciljanim audiozapisima (kakvi su primjerice *Audio French Dictionary* i *Ojibwe People's Dictionary*) ili iz govornih korpusa, no govorni korpusi ne mogu zadovoljiti potrebe normativnoga ortoepškoga priručnika. Audiorječnik s ciljanim audiozapisima u produkciji vrsnih/kompetentnih govornika (muški i ženski glas) i koji bi oslikao standardni jezik na svim razinama morao bi sadržavati ove elemente: ozvučene oblike u cijeloj paradigmi (uzimajući u obzir varijetetnost standarda, tonski i dinamički sustav); česte sveze riječi (u kojima su zastupljene preinake naglasaka i ostale ortoepske značajke); rečenice s različitom intonacijom (od neutralnoga do ekspresivnoga); kraće zasićene tekstove različitih stilova / diskursnih tipova. Dodatno bi se uključivalo i sve ostalo što pomaže u učenju standarda: govor školske djece (u različitim komunikacijskim situacijama); videoisječke (svakodnevna i neverbalna komunikacija); fotografije i ilustracije te moguću rubriku „kreirajmo zajedno” u čijemu bi kreiranju sudjelovala jezična zajednica snimanjem svojega govora. Mrežno izdanje omogućilo bi poveznice na naglasni tip/podtip, pravila i korpus, pojašnjenja (stilske) obilježnosti i dubleta, fuzije i aglutinacije i sl. Tako osmišljen audiorječnik zadovoljio bi potrebe učenja i poučavanja izgovornoga standarda hrvatskoga jezika te bi ga pokazao u svojoj punini i raslojenosti. Pojavom mrežnih rječnika takvome je projektu otvoren put.

5. Zaključne misli

Mrežni rječnici polako raspleću mrežu u koju se uplela klasična leksikografija (što zbog vrste rječnika, što zbog ciljnoga korisnika). Pitanja broja natuknica, (de)polisemizacije, opsega gramatičke odrednice, broja sveza riječi, gramati-

¹⁴ Na skupu o e-leksikografiji predstavljen je model ozvučivanja natuknica, sa zvučnim zapisom snimljenim u audiodudiju Odsjeka za fonetiku u Zagrebu, i to na primjeru natuknice *bog*. Budući da se bez audiozapisa ne može zorno prikazati model, za tiskano izdanje donosimo sažetak modela, a u prilogu 1. skicu onoga što je snimljeno za jednu natuknicu.

kalizacije, deonimizacije i frazeologizacije, pitanja korpusne utemeljenosti i sl. sad imaju priliku biti zatvorena. Rječniku se napokon nudi neograničen prostor (stvaranje poveznica) i neograničeno vrijeme (dopunama na mreži).

U radu smo na primjeru jedne tvorbene porodice i (frazološkoga, leksičkoga) gnijezda, one sa sastavnicom *bog*, pokušali pokazati kako se mogu rasplesti neka od otvorenih pitanja. Rječnici hrvatskoga jezika nisu sustavno provodili deonimizaciju i iz njih se ne mogu dobiti jednoznačna rješenja, no preporuka je zadržati veliko slovo jedino u primjerima u kojima je još uvijek snažna veza s izvorom iz kojega je izreka ili izraz, ipak zamjećujemo u korpusu da kontekst uporabe i okazionalnost ostavljaju prostora i za drugačija rješenja. Jezično najtransparentnija situacija jest ona u kojoj nije došlo do deonimizacije, pa se sveza riječi piše rastavljeno, te situacija u kojoj je nastupilo poopćavanje, pa je otvoren i put gramatikalizaciji. Snažni procesi kao što su deonimizacija i gramatikalizacija uvjetovani su kontekstom te je korpusna utemeljenost i oprimjerenost ključna u novim rječnicima.

U priložnoj funkciji, nakon gramatikalizacije sveze riječi, otvara se pitanje metatonije naglasaka, koja nije i uporabna naglasna mijena (silazni je ton izvan početnoga sloga u uporabi sasvim uobičajen), no govornicima katkad pomaže u otklonu od konkretnoga značenja (kao što je pokazano na primjeru *ako Bog da / akobogda*). Primjer je to koji pokazuje da su naglasne mijene, metatonija i metataksa naglasaka kod sraslica dobro prihvaćene tek kad su poduprte semantikom i pragmatikom.

Dvojbe koje su se nametnule u analizi ponajprije su pravogovorne i pravopisne naravi, a zatim i pragmatičke. Gramatikalizacija se postiže sastavljenim pisanjem riječi (u izgovoru ne nužno i jednim naglaskom), pa se kontekst nameće presudnim. Iako je gramatikalizacija vrlo snažan proces, u uporabi počesto ostaje nezamijećena jer uporabno čuvanje naglasaka sveza riječi i ekspresija izraza (isticanja) počesto priječe da se i pravopisno i tvorbeno ostvari brisanjem bjelina. Raskorak je to između dvaju planova koji se može ukloniti prije svega iz pravopisnoga plana, razlikujući, primjerice, značenja/funkcije sastavljenim i nesastavljenim pisanjem riječi.

Mrežna izdanja rječnika otvaraju prostor pravogovornome planu da se opiše i prikaže u svojoj punini i raslojenosti. Povezivanje natuknica, korpusna uteme-

ljenost i ozvučivanje u različitim kontekstima navedene će dvojbe zasigurno uvelike izbrisati.

Prilog 1. Ozvučivanje natuknice

BOG (s poveznicom na naglasni tip/podtip, pravila i korpus kojemu pripada)

– **oblici** (muški i ženski spikerski glas)

- tonski

jd.	N	bôg	mn.	NV	bôgovi	bògovi	bòzi
	GA	bôga		G	bôgôvā	bògôvā	bôgā
	DL	bôgu		DLI	bôgovima	bògovima	bôzima
	V	bôže		A	bôgove	bògove	bôge
	I	bôgom					

– dinamički (oblici pročitani dinamičkim naglaskom)

– **oblici, paradigmatički naglasak i sveze riječi**

(pročitane probrane sveze riječi u kojima su zastupljeni različiti oblici iz natuknice)

bôg rata

pitaj bôga

moliti se bôgu

ne daj, bôže

bôgovi ognjišta

bog bôgôvā

– **rečenične intonacije**

Bio je bog i batina. (silazna)

Ma ko bog! (silazna)

Koji ti je bog? (silazna)

Bok! (silazna, ravna)

Bog! (silazna, ravna)

Ajde, bog! (uzlazno-silazna, ravna)

Govorili su o bogu? (uzlazna)

– **od rečenice do teksta (različiti funkcionalni stilovi)**

– zasićeni tekstovi riječima iz tvorbenoga gnijezda te čitani/govoreni različitim sustavima i različitim glasovima

a) visoki varijetet

U početku stvori Bog nebo i zemlju. Zemlja bijaše pusta i prazna; tama se prostirala nad bezdanom i duh Božji lebdio je nad vodama. I reče Bog: „Neka bude svjetlost!“ I bi svjetlost. I vidje Bog da je svjetlost dobra; i rastavi Bog svjetlost od tame. Svjetlost prozva Bog dan, a tamu prozva noć. Tako bude večer, pa jutro – dan prvi. (*Knjiga Postanka*)

b) niski varijetet

Lijep dan kao od boga dan. Nešto ga baš mora pokvariti. Boško, što si to učinio, za boga miloga? Rekoh ti da ne diraš moje papire sa stola. Svaki dan je tako, nema mi pomoći, tako ti je to u životu, i bog!

c) školski rječnik

Bok svima! Ja sam Benedikt. Mama mi kaže da sve radim kako bog zapovijeda. Evo, naprimjer nikad ne lovim uboge bogomoljke. Volim sve kukce, puštam ih da lete i da žive.

Literatura

- BABIĆ, IVANA. 2019. Leksikografske dvojbe na jednome školskom primjeru. *Hrvatski jezik* 6/1. 10–13.
- BLAGUS BARTOLEC, GORANKA. 2014. Kad jabučica više nije samo Adamova. *Hrvatski jezik* 1/4. 30–32.
- BROZOVIĆ, DALIBOR. 1953. Bilješka o akcenatskim pseudodubletama. *Jezik* 1/3. 77–80.
- FINK, ŽELJKA. 2001. Hvatamo li za bradu Boga ili boga? O jednom pravopisnom problemu u frazeologiji. *Filologija* 36–37. 139–148.
- MARTINOVIĆ, BLAŽENKA. 2018. Naglasna norma neutralnoga varijeteta suvremenoga hrvatskog jezika. *Od norme do uporabe 1*. Filozofski fakultet u Osijeku i Hrvatska sveučilišna naklada. Osijek. 123–140.
- MATEŠIĆ, MIHAELA; RAMADANOVIĆ, ERMINA. 2017. Uloga pravopisnih priručnika u standardizaciji pravogovornoga plana. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 43/1. 107–123.
- SAMARDŽIJA, MARKO. 2002. *Nekoć i nedavno. Odabrane teme iz leksikologije i novije povijesti hrvatskoga standardnoga jezika*. Izdavački centar Rijeka. Rijeka.

TAFRA, BRANKA. 2005. *Od riječi do rječnika*. Školska knjiga. Zagreb.

ZGUSTA, LADISLAV. 1991. *Priručnik leksikografije*. Svjetlost. Sarajevo.

Izvori

AR = ANIĆ, VLADIMIR. 1998. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber. Zagreb.

AS = ANIĆ, VLADIMIR; SILIĆ, JOSIP. 2001. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Školska knjiga – Novi Liber. Zagreb.

AŠR = *Aničev školski rječnik hrvatskoga jezika*. 2015. Prir. Badurina, Lada; Pranjković, Ivo. Novi Liber – Znanje. Zagreb.

AVR = ANIĆ, VLADIMIR. 2004. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber. Zagreb.

BFM = BABIĆ, STJEPAN; FINKA, BOŽIDAR; MOGUŠ, MILAN. 2000. *Hrvatski pravopis*. Školska knjiga. Zagreb.

BM = BABIĆ, STJEPAN; MOGUŠ, MILAN. 2010. *Hrvatski pravopis*. Školska knjiga. Zagreb.

Cambridge Advanced Learner's Dictionary. 2013. Ur. McIntosh, Colin. e-izdanje.

F-IHJJ = *Baza frazema hrvatskoga*. frazemi.ihjj.hr (pristupljeno 9. rujna 2020.).

HER = *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. 2002. Ur. Anić, Vladimir i dr. Novi Liber. Zagreb.

HFR = MENAC, ANTICA; FINK-ARSOVSKI, ŽELJKA. 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Naklada Ljevak. Zagreb.

HJP = *Hrvatski jezični portal*. <http://hjp.znanje.hr> (pristupljeno 9. rujna 2020.).

HJR = *Hrvatska jezična riznica*. <http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html> (pristupljeno 9. rujna 2020.).

HMK = *Hrvatski mrežni korpus hrWaC*. <http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac> (pristupljeno 9. rujna 2020.).

HP = *Hrvatski pravopis*. 2013. Gl. ur. Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

MH = BADURINA, LADA; MARKOVIĆ, IVAN; MIĆANOVIĆ, KREŠIMIR. 2008. *Hrvatski pravopis*. Matica hrvatska. Zagreb.

NHKJ = VUKUŠIĆ, STJEPAN; ZORIČIĆ, IVAN, GRASSELLI-VUKUŠIĆ, MARIJA. 2007. *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.

Oxford Dictionary of English. 2017. University Press. e-izdanje.

RHJ-LZ = *Rječnik hrvatskoga jezika*. 2000. Ur. Šonje, Jure. Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga. Zagreb.

ŠRHJ = *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. 2012. Ur. Brozović-Rončević, Dunja i dr.

Školska knjiga – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

VRH = *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. 2015. Gl. ur. Jojić, Ljiljana. Školska knjiga. Zagreb.

Ostali e-izvori

AlfaNum govorne tehnologije. www.alfanum.co.rs/index.php/sr (pristupljeno 9. rujna 2020.).

Audio French Dictionary. www.audiofrench.com (pristupljeno 9. rujna 2020.).

Grande dizionario italiano. www.grandidizionari.it (pristupljeno 9. rujna 2020.).

Hrvatska enciklopedija. www.enciklopedija.hr (pristupljeno 9. rujna 2020.).

Hrvatski obiteljski leksikon. <http://hol.lzmk.hr> (pristupljeno 9. rujna 2020.).

Ojibwe People's Dictionary. <https://ojibwe.lib.umn.edu> (pristupljeno 9. rujna 2020.).

Bog (God) in the Lexicographical Network

Abstract

Modern Croatian lexicography is rich and diverse but not free of dilemmas, passed on from one edition to another (an occurrence that is partly inevitable in an open system such as the lexicon). Modern lexicographical dilemmas increase in number when the lexicon is transferred to a new medium, to an e-dictionary (for instance, the question arises regarding the audio recording of lexical units and the attestedness in the corpus). In this paper, modern dilemmas are exemplified by the entries based on the word *bog* (god), because they raise numerous questions: we have addressed the orthographical (*žali Bože / žalibože*) and prosodical (*bogtepítaj* or *bogtepîtaj*) norms. Thus, although these dilemmas certainly refer to a wider corpus (e.g. the question of grammaticalization, pragmatics of forms, (de-)onymization, and phraseologization), we have limited our scrutiny to a single derivational family which can still, through analogy, lead to more general solutions. We offer an example of possible audio versions of particular entries in future e-dictionaries and reassess the attestedness of current lexicographical solutions in the corpus.

Ključne riječi: leksikografija, natuknica, audiorječnik, e-rječnik, natuknica *bog*

Keywords: lexicography, lexical unit, audio dictionary, e-dictionary, lexical unit *god*

